

República i feixisme. Alcalá Zamora (1932) i el Conde Rossi (1936) visiten Manacor

Pau Tomàs Ramis

Dos fets que en si mateix poden ser anecdòtics dins històries més grans però que reflecteixen dues realitats que es visqueren a Mallorca, i a tot l'Estat, entre 1932 i 1936 són els que motiven aquest estudi. El primer, la visita que féu a l'illa el president de la República, Niceto Alcalá Zamora, el 1932. El segon, les visites als pobles de l'illa que realitzà el Conde Rossi, destacat feixista italià, el setembre de 1936 per escampar els ideals feixistes i la lluita contra el comunisme i altres elements esquerrans. Ambdós visitaren oficialment Manacor; d'ambdues visites en tenim cròniques, algunes més elaborades i d'altres no tan extenses, i dades extretes de l'Arxiu Municipal de Manacor (AMM) que ens mostren dos moments diferents de la història de la ciutat, dues maneres de viure, dues realitats històriques molt diferents, però molt properes en el temps i a un mateix espai.

Arribada i visites

Entre el 31 de març i el 2 d'abril de 1932, el president de la República, Niceto Alcalá Zamora, visità oficialment Mallorca. Després passaria també per Menorca i Eivissa. El president, amb tot el seu seguici (entre els quals destacaven els ministre de Marina, Sr. José Giral –que entre el 19 de juliol i el 5 de setembre de 1936 seria cap de Govern–, i el ministre d'Obres Públiques, Sr. Indalecio Prieto), en els tres dies que estigueren a Mallorca tengueren una agenda realment atapeïda i plena d'activitats, visites i excursions, tot i que el setmanari humorístic *Foch y fum* pensava que “Serán moltes ses cosas que li mostrarán y encara mes, ses que li amagaran”.¹ També els acompanyaven al viatge el secreta-

---

1 *Foch y Fum*, 26 març 1932, p.1

ri general de presidència, Rafael Sánchez Guerra; el segon cap de la casa militar del president, el contraalmirall Ángel Ruíz de Rebolledo; el tinent coronel Juan Mateu, i el capità de fragata Fernando Navarro, com a ajudants del president. També el secretari particular del president, el fill del Sr. Indalecio Prieto, Luis Prieto Cerezo.

La premsa donava la benvinguda a les autoritats i mostrava la seva bona predisposició:

Como mallorquines agasajamos con nuestra más cordial simpatía al huésped ilustre. Como españoles fervientemente patriotas rendimos el homenaje de nuestro respeto al Jefe de Estado, al que ostenta la más alta magistratura de Nuestra Nación.²

Foch y Fum dóna sa benvenguda a n'es President de sa República y sa Ciutat está orgullosa de s'entusiasme demostrat p'es Poble VIRIL, p'es Poble conscient, p'es Poble lleal, p'es Poble net de fantasies cavernaries, per aquell mateix Poble que amb sos seus vots va sebre du sa República a España y amb so seu entusiasme sebrá també mantenirlé consolidada. Inclús sa Providencia ha pres part amb tant memorable diada, mostrant un cel blau y una temperatura rient y de plena Primavera. Per aquesta vegada, es CORCATS l'han perduda. Rébin ets organisadós y es Poble, sa nostra mesentusiasta felicitació.³

L'arribada al Port de Palma des de Cartagena de l'*Almirante Cervera*, el creuer que portava al president, on pernoctaria els vespres que fos a Palma i que havia sortit de la ciutat murciana a les set de l'horabaixa del 30 de març, fou realment multitudinària i entusiasta: "Ha vist un recibiment / populá y amb tota llei. / Recibiment que ni el rey /el va veure en cap moment".⁴ L'*Almirante Cervera* arribava escortat pels destructors *Sánchez Barcaiztegui*, el *Churruca*, l'*Almirante Ferrándiz* i el *José Luis Diez* i del moll de Ciutat havien salpat les motonaus *Ciudad de Barcelona* i *Ciudad de Alicante* plenes de gent per sortir a l'encontre del creuer que portava al president. Així, el 31 de març, devers les deu, Alcalá Zamora arribava al port de Ciutat envoltat del so de les sirenes dels vaixells que estaven fondejats al Port i dues canonades d'ordenança disparades des del castell de Sant Carles. El batle de Palma, el Sr. Francesc Villalonga, i el president de la Diputació, Sr. Julià, l'esperaven al mateix moll, on onejava la bandera tricolor i on s'hi havia concentrat una gentada i diversos orfeons republicans. Villalonga i Alcalá Zamora ja havien coincidit el 15 de gener a Alacant. El batle alacantí havia convidat el palmèsà a assistir als actes festius que es farien en aquella localitat valenciana amb motiu de la visita del president de la república i, allà,

2 «Al Presidente de la República», *La Última Hora*, 31 març 1932, p.1.

3 *Foch y fum*, 2 abril 1932, p.1.

4 Inici de la composició signada per Es Mascle Ros, pseudònim de Jordi Martí i Rosselló, director de la publicació: «Lo que ha vist». «D'es viatge d'es President de sa República a Mallorca», *Foch y fum*, 9 abril 1932, p.1.

Villalonga aprofità per demanar a Alcalá Zamora que també visités Mallorca. El president prometé que el mes de maig visitaria les Illes Balears. I, com veim, complí la promesa, només que l'avançà pràcticament un mes.

Diversos batles representatius de l'illa, responent a la convidada que el governador civil els havia fet⁵ –el de Lluçmajor, Bartomeu Sastre; el d'Inca, Antoni Mateu Ferrer, i el de Manacor, Antoni Amer– també eren presents al port de Palma per rebre el president, amb alguns regidors de cada un dels ajuntaments i diverses al·lotes vestides de pageses amb grans rams de flors per al cap d'estat: de Lluçmajor, na Francisca Puig Sastre i na Catalina Puig Font; d'Inca, na Catalina Rotger Solivellas i na Maria Llompert Massip, i de Manacor, n'Antònia Mas Galmés i na Magdalena Amer Roig, la primera, (a) Marçala, era filla del regidor Antoni Mas Domenge, i la segona era la filla del batle Amer, (a) Garanya. El primer tinent de batle de Palma, Josep Tomàs Rentería, com a president de la Comissió d'actes festius durant la visita del president, havia estat qui havia donat la idea als tres batles abans citats per escollir “dos hermosas jovenes” de cada ciutat per tal de rebre el cap d'estat. Les despeses que generarien aquestes al·lotes i els seus familiars (suposam que de trasllat, manutenció, etc.) serien assumides per la Comissió d'actes festius de Palma. Així i tot l'Ajuntament de Lluçmajor declinà l'ofertament i s'encarregà ell mateix d'aquestes despeses⁶. Desconec si l'Ajuntament de Manacor també se n'encarregà o si deixà que fos el consistori ciutadà qui ho fes ja que no he trobat documents relatius al fet a l'AMM.

L'ambient de Ciutat ja havia estat escalfat hores abans de l'arribada de les autoritats republicanes amb cercaviles de bandes de música, caparrots, els gegants de Palma –en Tòfol i na Francinaina–, xeremiers, amollada de morterets... Un cop Alcalá Zamora fou ja a terra, i després de la recepció i salutacions pertinents començà la frenètica agenda d'actes. Una gran comitiva acompanyà el carruatge que portava el president, els ministres i el batle de Palma a Cort, on es féu una recepció oficial amb les diferents autoritats de l'illa, entre elles el bisbe de Mallorca, Josep Miralles, que es retirà immediatament, i on Alcalá Zamora, des del balcó de l'Ajuntament, sortí a saludar i a fer un primer parlament. Les aclamacions i aplaudiments foren constants i efusius. A partir d'aquí, visites oficials, himne de Riego, ovacions, bandes de música, discursos, desfilades de diferents seccions de les tropes militars... i visites, moltes visites. Per aquell mateix dia, abans de dinar, s'havia programat visitar el castell de Bellver i Porto Pi i en haver dinat una excursió a Valldemossa, Deià i Sóller, que serví també per fer aturades curtes a Son Sardina, Bunyola, Miramar o el Port de Sóller. Pel

5 AMLL, LA-61, 79.

6 AMLL, LA-61, 80r-v.

segon, dia 1er. d'abril, l'excursió programada, després d'haver visitat la Seu, era a Pollença, Port de Pollença i Formentor, però com el dia anterior també és feren aturades a les localitats que s'hi trobaven de camí: Pont d'Inca, Marratxí, Santa Maria del Camí, Consell, Binissalem, Inca –on féu una aturada més llarga–, Campanet, Selva, Búger o sa Pobla. I pel tercer i darrer dia, 2 d'abril, es programà una visita a les coves d'Artà, a les coves del Drac i a Petra per visitar la casa on havia nascut fra Júpiper Serra, però igualment s'aprofità per visitar Son Servera, Manacor, Porto Cristo, Sineu, Maria de la Salut –on hi hagué crits, que suposo que es repetiren per molts dels pobles on s'aturava el president, que deien: “Viva Alcalá Zamora!, Viva el señor Prieto!, ¡¡Duro con March!! ¡¡Fuera caciques!–!”⁷, Vilafranca, Montuïri o Algaida.

Després d'aquesta darrera jornada, ja passada la mitjanit, el Sr. Alcalá Zamora, s'embarcà cap a Menorca, on va estar un dia i va visitar Maó, Ciutadella, Alaior, Ferreries, es Mercadal i Fornells, i el dia següent a Eivissa, on passà per la ciutat d'Eivissa, ses Salines, Sant Antoni i Santa Eulàlia del Riu. Acabada la visita oficial a les Illes Balears el president s'encaminaria cap a València per prosseguir les visites programades a les diverses regions de l'Estat.

S'anuncia l'arribada d'Alcalá Zamora a Manacor

Els actes de recepció a cada una d'aquestes viles i ciutats foren afectuosos i en molts de casos apassionats. En algunes localitats Niceto Alcalá, amb la seva gran comitiva, a més d'aturar-s'hi i saludar els membres dels consistoris corresponents, hi feia algun tipus de discurs. A uns llocs s'hi estava més temps i en altres manco, però per tot on s'aturava el seguici tenia una entrada i una recepció triomfal.

El 26 de març es publica al *Voz y Voto* un cert temor respecte a la possibilitat que el president no fes aturada a Manacor per la precarietat de la caixa municipal i la impossibilitat de l'Ajuntament per fer-se càrrec de les despeses:

Es lástima que la situación algo precaria de la caja municipal, no permita al pueblo de Manacor, representado por su Ayuntamiento, agasajar como debiera al Ilustre Presidente de la República, en la visita con que nos va a favorecer próximamente.

Son indudables las ventajas que puede reportar a una ciudad, la visita de tan altas representaciones Nacionales, por lo que esperamos que nuestra Corporación hará un esfuerzo, para que no se desvie el itinerario marcado para el viaje Presidencial, en el cual figura la visita a nuestra Ciudad y Porto-Cristo, para cuyas justas aspiraciones puede interesarse a los ilustres visitantes.

7 «Su Excelencia el Presidente de paso por Maria de la Salud», *Foch y fum*, 9 abril 1932, p. 4.

Però el batle manacorí, Antoni Amer, dies abans de la il·lustre visita del cap d'estat a la ciutat, publicava un ban on demanava la participació de tots en els actes de recepció d'Alcalá Zamora deixant solucionat el dubte. *La Última Hora* el publicà en el seu número de dia primer d'abril, només un dia abans de la visita:

Hago saber:

El Presidente de la República Española, el Excmo. Sr. D. Niceto Alcalá Zamora, visitará en breve nuestra Ciudad. Podrá ésta enorgullecerse de ser una de las primeras de España que se honrará con la presencia del primer Magistrado español. A tan alto honor hay que corresponder, rindiendo entusiasta homenaje de admiración y respeto al representante de la Patria. El pueblo de Manacor, siempre respetuoso con las Instituciones ha sabido en todo momento mostrarse digno en la exteriorización de sus sentimientos patrios y en especial cuando se ha tratado de hacer gala de su habitual hospitalidad para las personas que a aquellas representaron y cabe esperar su hidalguía y nobleza, en esta ocasión que sabrá comportarse con igual dignidad ante el representante del nuevo régimen republicano, con tanto entusiasmo recibido el 14 de abril de 1931.

Por encima de los ideales políticos y de sus luchas esta la Patria de la que todos somos hijos, representada por el Jefe del Estado, ante el cual, si verdaderamente amamos a aquélla y anhelamos su grandeza y prosperidad, fuerza es rendir sentamiento y ofrendarle nuestros sentimientos y respetos ya que tal ofrenda la hacemos en definitiva a la Patria y la Patria es de todos.

La visita del Presidente está anunciada para el día dos del próximo abril, por la tarde, entrando en la Ciudad por la calle de Artá y dirigiéndose al Ayuntamiento, donde tendrá lugar una recepción popular terminada la cual y siguiendo la calle de Muntaner y Plaza de la Libertad se dirigirá hacia la carretera de Palma.

Esta Alcaldía invita al vecindario a asociarse al recibimiento del Ilustre Viajero y a acudir a la recepción que queda proyectada a la vez que espera del patriotismo de los vecinos de las calles por donde ha de pasar la comitiva, sabrán manifestar sus sentimientos, colocando en la fachada de sus casas la bandera tricolor, símbolo de la nueva España Republicana.

CIUDADANOS: Así lo espera vuestro alcalde que, fiando en vuestra cultura y en vuestro amor a la Patria, está seguro de no ver defraudadas sus esperanzas al objeto de que el Ilustre Huesped pueda recoger el latido de vuestro corazón, siempre noble, elevado y Patriótico.

Alcalde, Antonio Amer.

L'Ajuntament presidit per Amer a les seves sessions plenàries ja havia tractat la visita del president. Dia 22 de març s'informa que ja s'havia parlat amb els "organizadores de los actos que han de celebrarse con motivo de la visita á Mallorca de S.E. Presidente de la República del banquete que ha de celebrarse en Porto-Cristo y después de manifestarse los señores concejales en el sentido de que existen dificultades para que el Ayuntamiento se encargue de dicho acto, se acuerda que la Comisión de Hacienda quede facultada para resolver lo que

entienda procedente en este asunto”.⁸ Així, s’atracava el dia i s’anaven perfilant els actes que s’havien de dur a terme i no sempre sense una certa polèmica, com quedà de manifest en la sessió de l’Ajuntament del 29 de març: “El Sr. Mas propone luego sean invitadas para asistir al recibimiento del Presidente todas las escuelas de primera enseñanza, tanto públicas como privadas opinando que no deben ser invitadas estas últimas, el Sr. Soler y acordándose que la Comisión organizadora resuelva este asunto”.⁹ Una comissió que a la mateixa sessió plenària havia quedat configurada per dos regidors de la majoria, un de la minoria socialista i un del Centre. Així, les opinions eren diferents pel que feia a la conveniència de convidar oficialment les escoles de la ciutat depenent de la titularitat que aquestes tenguessin. Com veim, el regidor socialista Mateu Soler Salas és contrari a convidar les escoles de titularitat privada, mentre el republicà Sr. Mas –en aquest cas es pot tractar tant d’Antoni Mas Domenge com de Joan Mas Rosselló, ambdós regidors republicans– defensa convidar-les a totes. Aquest fet també generà un cert debat entre els manacorins, que es reflectí a un comentari signat per JOB al *Voz y Voto*: “No creo tampoco regular excluir de los actos escolares, los niños de las escuelas particulares o privadas, como pretende Soler. Todos los escolares son hijos de la Ciudad, y no tienen ellos la culpa seguramente de la insuficiencia de los locales para las escuelas Públicas, para cobijarlos a todos. Considero además que el pueblo lo forman todos, pequeños y grandes, y que cuando se le invita a un acto público no se le pregunta donde aprendió a leer y escribir, ni siquiera si sabe hacerlo. Es muy difícil el cargo de seleccionador”.¹⁰

El mateix JOB deixava un altre comentari interessant, aquesta vegada parlant de les comissions organitzadores i del desinterès en la visita que pareixia que mostraven els regidors del Centre: “Acuerdo en Mas, Amer y Soler, en lo de no hacer distinciones en el nombramiento de Comisiones para los actos oficiales de la Visita Presidencial. La norma de Gomila M. como seleccionador de clases en el Ayuntamiento, no me parece oportuna, hoy, que más que nunca, considero necesaria una compenetración y aproximación, para laborar en conjunto. Naturalmente no es propio el absoluto retraimiento de los del Centro; pero contar con ellos para los actos oficiales, es recordarles que son concejales representantes de una parte del pueblo, cuya representación parece han olvidado”.¹¹

La publicació local *Voz y Voto*, el mateix 2 d’abril, es feia ressò de la visita i esperava que el “pueblo en masa acudirá a rendir homenaje al primer Ciudadano

8 Llibre d’actes del Ple, sessió 22/03/1932, AMM, 727/2, p. 7-8

9 Llibre d’actes del Ple, sessió 29/03/1932, AMM, 727/2, p. 11.

10 «Comentario», *Voz y Voto*, 2 abril 1932, p. 11.

11 «Comentario», *Voz y Voto*, 2 abril 1932, p. 11.

de la República Española [...] i aprofitava per fer una de les peticions necessàries per la ciutat. Ho feia en els següents termes: “Llegará a Manacor el Presidente poseído del hechizo de nuestras maravillosas cuevas [...] y con el ánimo predispuesto [...]. Manacor debe aprovechar esta buena circunstancia de aquel don de la Naturaleza, cuyo encanto estará reciente en el ánimo del Presidente, [...] para la consecución de nuestros legítimos deseos en el dragado del Puerto y el asfaltado de aquella carretera que con el uno nuestra Ciudad y que es la arteria principal de la circulación del turismo mundial en nuestro Distrito”. Igualment, s’aprofitava des de *Voz y Voto* per saludar el president i desitjar-li un mandat durador “en una era de paz y grandeza”.¹²

Arriba el dia esperat. Alcalá Zamora a Manacor

A las 9,20 desembarcó el Sr. Alcalá Zamora emprendiendo la anunciada excursión a las Cuevas de Artá y Manacor.

El Presidente, acompañado del ministro de Marina y Alcalde de Palma ocupó el magnífico coche “Delage” propiedad de don Domingo Torrens.

En otro coche iba el Ministro de Obras Públicas acompañado de su hijo Luis, ocupando los restantes autos, en número de unos 24, las demás autoridades y séquito presidencial.

En las calles que, antes de salir de Palma debía atravesar la caravana, estaba estacionado numeroso público, deseoso de ver al Jefe del Estado.¹³

Això deia la crònica de *La Almudaina* que relatava la sortida des de Palma que havia de dur al president de la República i gran part del seu seguici a Manacor. El matí, abans de la sortida, Alcalá Zamora havia participat a les proves d’immersió del C-1, un dels dos submarins, amb el C-3, fondejats al port de Ciutat. Després de sortir de Ciutat, passaren per Sineu a les deu i mitja del dematí on, tot i la brevetat de l’aturada,¹⁴ com a la resta d’altres pobles, se’ls rebé amb honors, rams de flors, salutacions oficials i gran entusiasme; per Maria de la Salut només vint minuts després, per Petra a les onze, per dirigir-se després a les coves d’Artà, on estigueren fins a les dues i deu, i després anaren fins a Son Servera, fins que a les tres de l’horabaixa arribaren a Porto Cristo.

12 «Visita Presidencial», *Voz y Voto*, 2 abril 1932, p. 1.

13 «Excursión a las Cuevas de Artá y Manacor», *La Almudaina*, 3 abril 1932, p. 2. Segons explica *El Dia* (3 abril 1932, p. 2) la comitiva començà la seva ruta a la plaça de la Consigna i per sortir de Palma ho féu seguint el següent recorregut; carrers Antoni Maura, Conqueridor, Victòria, plaça de Cort, Colón, Corderia, plaça de sa Quartera, Ferreria i plaça de Sant Antoni.

14 Abans d’arribar a Sineu la comitiva també havia passat per la barriada de la Llibertat de Palma i pel llogaret de sa Creu Vermella, i tot i que no hi feren aturada, nombrós públic s’hi donà cita per veure’ls passar amb els cotxes.

Al límit del terme municipal acudiren a donar la benvinguda al seguici el batle manacorí, Antoni Amer, que ja havia tengut ocasió de saludar, recordem-ho, a Alcalà Zamora al Port de Ciutat, i les màximes autoritats de Manacor. S'havien muntat tres arcs artístics per rebre'ls, un d'ells amb la inscripció "Porto-Cristo saluda al Presidente de la República". S'havien vestit els carrers amb pals coberts de murta i, just davant l'Hotel Perelló fou on, amb una secció de carabiners retent honors, davallà del cotxe. Allà l'esperaven el jutge d'instrucció de Manacor, José Carrillo; el delegat fiscal, Guillermo Puerto; el capità de la Guardia Civil, Juan Riutord; els quatre tinents de batle del consistori, i els caps de les minories de l'Ajuntament. A més de nins i nines en edat escolar amb banderetes, probablement acompanyats pels seus mestres, una multitud de gent que l'esperava entusiasmada i una banda de música que interpretà l'himne nacional. El president fou saludat especialment per un grup de nines de les escoles amb qui, segons conta *Voz y Voto*, es féu algunes fotografies. Un quart d'hora després de la seva arribada, a les tres i quart, i un cop havien davallat dels cotxes oficials, entraren a l'anteriorment mencionat Hotel Perelló, on se'ls oferí un dinar del qual en sabem, fins i tot, el menú, que esmentaré com a curiositat: arròs de llagosta, llagosta natural, verdures, pollastre torrat, ensalada, flam, dolç, fruites i, per beure, xampany Codorniu, vi Castell del Remey, cafè, licors i cigars havans, tot amenitzat per la música que oferí durant el dinar l'orquestrina Manacor Jazz.¹⁵ Acompanyaven a aquest tiberi ofert al president el senyor Giral, el batle de Manacor i el senyor Sánchez Guerra, asseguts a la seva dreta i, a l'esquerra, els senyors Prieto, el governador militar Manent i el contraalmirall Rebolledo. A les altres taules hi havia altres autoritats, convidats i representants de la premsa. Els macers de l'Ajuntament també hi eren presents. Estaven de guàrdia al costat del president que, amb una encaixada de mans, els féu retirar. Durant el dinar, un fet si més no curiós que cal almanco esmentar: el Sr. Indalecio Prieto rebé un telegrama procedent del Sr. Gabriel Alomar i Villalonga, ambaixador espanyol a Itàlia (ho fou des del 1932 al 1934) que li manifestava "Ruégole salude con toda efusión al Presidente de la República,- Alomar."¹⁶

Devers les quatre es va posar punt i final al dinar i l'expedició va posar rumb a les coves del Drach per visitar-les, no sense que abans el president signàs

15 L'Orquestrina Manacor Jazz i l'Orquestrina Drach, segons B. Font a *Historia de Lluçmajor* (vol. VII, p. 458), són les dues orquestrines que aquests anys hi ha a Manacor, o almanco les que més destacaren.

16 «En Porto-Cristo», *El Dia*, 3 abril 1932, p. 2. A *La Ultima Hora* (4 abril 1932, p. 4), es conta que fou el Sr. Manent qui va fer entrega directament d'aquest telegrama al president, sense citar en cap moment al Sr. Indalecio Prieto, i que fou el mateix Manent qui informà a la premsa de l'entrega del telegrama.

infinat d'autògrafs que la concurrència li demanava a les cartes del menú que els havien servit. Un cop allà, l'esperaven a l'entrada el propietari de les coves, el Sr. Joan Servera; l'inspector de primer ensenyament, el Sr. Joan Capó Valldepadrinas; l'enginyer Carlos Buigas, qui estava treballant en el projecte per la il·luminació de l'interior de les coves, i Lluís Ferrer Barcia, enginyer electricista, que a més foren qui mostraren el monument natural a Alcalá Zamora i seguici. Anaren recorrent i admirant les diverses cavitats amb diverses anècdotes, com quan hagueren de passar pel lloc conegut com *S'estret* i el senyor Prieto exclamà: "¿Por aquí tengo que pasar yo?".¹⁷ I és que hem de tenir en compte que era una home de gran corpulència. En un altre moment, el president es dirigí a Indalecio Prieto i li digué: "Ha sentido Vd. el impulso de dignidad y admiración que siente eso..." i el ministre li contestà que "Nunca he sentido la satisfacción del poder como ahora",¹⁸ segurament referint-se a la magnificència del que estaven contemplant. Fins que en el Llac Martel, durant una passejada en barca, l'Orquestrina Drach els obsequià amb la interpretació de diferents obres musicals: *Alborada*, de Caballero; *Canción India*, de Rimsky Korsakov; *Momento musical*, de Schubert, i *Largo*, de Haendel.¹⁹ Un cop a terra ferma, Alcalá Zamora li comentà al propietari, Sr. Servera: "Es tan grande eso, que si a uno le entraban durmiendo aquí, al despertarse sin duda creería no estar en este mundo"²⁰ i el Sr. Prieto afegí que un cor de veus infantils acompanyant la música de l'orquestra tendria un gran efecte. A la sortida –se sortí per la part antiga de les coves– se'ls obsequià amb uns àlbums de fotografies de les coves amb dedicatòria del Sr. Servera, amb tapes de cuir repujat, obra de l'artista mallorquí Borràs, les fotografies eren autoria de Rul·lan. En aquest moment les autoritats signaren al llibre de visites, on el President, realment impressionat per l'espectacle que havia pogut contemplar, hi escrigué:

Deidad rebelde la belleza, al negarse a volar más allá de este cielo pálido. En castigo, las olas se posaron contentas sobre la tierra y, al condenarla al castigo del infierno, creó este templo en la gruta.

Que nadie intente describirla, porque es más grande que toda expresión.

Yo no lo intentó y el recuerdo será para mi más grande que todo el lenguaje.

17 «La grutas del Drach», *La Última Hora*, 4 abril 1932, p. 4.

18 «La grutas del Drach», *La Última Hora*, 4 abril 1932, p. 4.

19 Aquest fet és una mostra més, a més de les que ja publicà Vicenç Amengual i Sales a «Claude Dervenn: els inicis del turisme manacorí» (*IV Jornades d'Estudis Locals de Manacor*, p. 249), que els concerts al llac no s'inicien el 1935, tal com es diu a la pàgina web oficial de les Coves del Drac (<www.cuevasdeldrach.com/la-cueva/?lang=es#concierto>, consulta: 17 març 2014), sinó que són anteriors.

20 «La grutas del Drach», *La Última Hora*, 4 abril 1932, p. 4.

Els dos ministres que acompanyaven el president igualment signaren amb paraules d'elogi pel que havien contemplat. El senyor Prieto escrigué:

Aquí puede aprender el hombre que también las piedras tienen alma y que son capaces de las más excelsas delicadezas para su propio recreo. Porque al formar esta maravilla, no debieron sospechar que algún día llegara a ser también encanto de los hombres.

Estos han levantado con piedras magníficos templos sobre la superficie de la tierra; en ninguno sentí tan conmovido mi espíritu como en este otro que formaron por sí solas las piedras sin auxilio humano, en este templo donde las piedras han hecho con sus lágrimas besos eternos.

El senyor Giral escrivia que: “El hombre se empequeñece y el alma se ensancha al contemplar esa maravilla”.²¹ Mentre signava, es produí un diàleg en to humorístic entre el president i el ministre d'Obres Públiques que recollí *La Última Hora* (4 abril 1932, p. 4): “*Nihil Obstat*”, digué el president quan s'assegué per començar a fer la seva dedicatòria; “Sr. Presidente, será Constitucional lo que está escribiendo”, li comentà el Sr. Prieto; “Completamente Constitucional”, li contestà Alcalá Zamora.

Després d'una hora i mitja de visita, pujaren als cotxes i es dirigiren a la ciutat de Manacor, on hi havia una autèntica gentada per rebre'l. S'havia instal·lat un magnífic arc de triomf²² per part de l'Ajuntament a la plaça de Ramon Llull, a l'entrada de la ciutat, i a la sortida n'hi havia un altre, il·luminat elèctricament, amb la següent inscripció: “La Fábrica de Perlas al Presidente de la República Española”. A l'entrada de la ciutat, Alcalá Zamora davallà del cotxe, també els ministres i altres acompanyants, i varen fer la seva entrada a peu a Manacor, precedits per dos carabiners muntats vestits de gala i una secció de cornetes i tambors, per dirigir-se cap a l'Ajuntament. Els carrers estaven endiu-menjats amb guirnaldes de murta, amb tres o quatre arcs vegetals més, banderes i il·luminacions, i el fervor popular no es podia controlar; tant, que “el público se apretujaba en hormiguero humano”. Així ho deia Voz y Voto, que també comentava que “Fue el de nuestra ciudad un entusiasta recibimiento al Jefe de Estado, sobrepasando a cuantas manifestaciones hemos presenciado”.²³ La comitiva rebé grans mostres d'afecte fins que, un cop dins la casa de la vila, el president

21 Extreptes totes de *La Almudaina*: «Excursión a las Cuevas de Artá y Manacor», 3 abril 1932, p. 2.

22 Els arcs de benvinguda o de triomf o triomfals, tal i com són denominats la majoria de cops a la premsa, eren grans estructures efímeres, és a dir, que no tenien una continuació més enllà de la celebració per a la qual s'havien construït. Normalment fets de fusta, simulant un gran arc de triomf, se solien vestir amb diversos elements vegetals, principalment murta, i s'hi col·locaven banderes o pancartes amb textos al·lusius a la celebració que n'havia motivat la construcció. Molt de moda a l'època simbolitzen, en aquest cas, la festa, la celebració i la benvinguda que el poble amfitrió retia al visitant forà.

23 «Visita a Manacor del Excmo. Sr. Presidente de la República», *Voz y Voto*, 9 abril 1932, p. 2.

sortí al balcó, on novament fou aclamat per la multitud. Tant el batle manacorí, que agrai públicament la visita al president, com el propi president, des d'allà dirigiren la paraula al poble. Alcalá Zamora "Tejió una canto a las bellezas de Mallorca abogando para que así como había conocido las entrañas de la tierra mallorquina, pudiera llegar a conocer la entraña del pueblo balear, que es de alta nobleza"²⁴ i afegí que "pondré todo el esfuerzo de mi voluntad en el desempeño de mi elevado cargo al cual nunca había soñado llegar"²⁵, fet que li reportà una gran ovació per part dels assistents. Després dels parlaments va tenir lloc, a la sala de sessions, una llúida recepció a les autoritats amb un lunch que consistia en pastes –segurament sospiros–, xampany i puros havans servits per distingides manacorines vestides amb el vestit de pagesa. Eren n'A. Más, na M. Gomila, na M. Pomar, na I. Soler i na M. Amer.²⁶ Davant la casa de la vila, una banda de música interpretà diverses vegades l'himne nacional i altres peces durant els actes de recepció.

La visita durà fins devers les vuit, moment en què la comitiva emprengué viatge un altre cop cap a Palma, entre les mamballetes i el continu entusiasme dels manacorins que encara s'aplegaven per veure i saludar el cap d'estat. Algunes de les despeses que generà la il·lustre visita quedaran reflectides als comptes exposats a les sessions plenàries de l'Ajuntament de dia 5 i dia 26 d'abril:

A Angel Núñez por la iluminación de la fachada del ayuntamiento con motivo de la visita de S.E. el Presidente de la República 350 pts. Al mismo por trabajos de iluminación calles por el mismo motivo 577'45 pts.²⁷ á Bartolome Rosselló por música durante la visita del Presidente de la República 62 pts.²⁸; (...) á Vda. G. Quetglas por champagne y suspiros para la visita del Presidente 83'15 pts; (...) á Hotel Perelló por cafés, licores y cigarros con motivo de la visita del Presidente 151'40 pts; (...) á Vda. de Juan Segura por champagné con motivo de la visita del Presidente 80 pts.²⁹

Andres Galmes suplidos subvencion al Aytº Palma motivo venida S.E. 500 [pts] (p. 12 v). Pedro Cabrer viaje Palma visita S.E. Presidente 90 [pts] (p. 18 v). A. Amer gastos

24 «Excursión a las Cuevas de Artá y Manacor», La Almudaina, 3 abril 1932, p. 2.

25 «Visita a Manacor del Excmo. Sr. Presidente de la República», Voz y Voto, 9 abril 1932, p. 2.

26 Desconec els noms de les al·lotes manacorines citades. La crònica consultada (*El Dia*, 3 abril 1932, p. 2) només n'ofereix la inicial i el llinatge. Però A. Más i M. Amer quasi segur que són la filla del regidor Antoni Más i la del batle Amer, que ja havien anat a la recepció del cap d'estat al moll de Ciutat vestides de pagesa. M. Gomila, per coincidència de llinatges, potser fos la filla de Miquel Gomila, i I. Soler filla de Mateu Soler, ambdós regidors de l'Ajuntament.

27 Llibre d'actes del Ple, sessió 05/04/1932, AMM, 727/2, p. 13.

28 Al llibre *Diario de Intervención de Pagos*, AMM, 986/1, també es registra aquesta despesa però es consigna com "Bartolome Rosello música venida S.E. 62 [pts] 75 [cts]".

29 Llibre d'actes del Ple, sessió 26/04/1932, AMM, 727/2, p. 24. A aquesta sessió plenària hi ha d'altres despeses que podrien tenir a veure també amb la visita d'Alcalá Zamora com confecció de banderes, més xampany, esmenar desperfectes als carrers, despeses de representació... però només s'han reflectit les que específicament es consignen com a pertanyents als actes de la visita.

estacia Palma visita S.E. 53 [pts] 05 [cnts] (p. 19 v.). Juan Morey 6 cajas habanos venida S.E. 141 [pts] (p. 23 v.). S. Ferrer (garage Sureda) viaje Palma motivo S.E. 90 [pts] (p. 26 v.). J. Forteza champagne visita S.E. 75 [pts] (p.30 v.).³⁰

Arconovaldo Bonaccorsi, el Conde Rossi

Arconovaldo Bonaccorsi, autodenominat Conde Rossi, era un advocat bonyès nascut el 1898 i pretès Console Generale de la Milizia Volontaria Sicu-rezza Nazionale de l'exèrcit feixista italià. A petició de les autoritats falangistes mallorquines i d'alguns elements italians, com el cònsol italià a Palma, Abraham Facchi, o algun militar destinat a l'illa, arribà a Mallorca el 26 d'agost del 1936, una mica més d'un mes després de l'aixecament militar feixista del 18 de juliol. Va arribar enviat per Mussolini i Galeazzo Ciano, gendre del Duce i ministre italià d'Afers Estrangers. Famós per les seves excentricitats i malifetes a Itàlia (el mateix Mussolini l'havia expulsat del partit feixista italià el 1934), a Mallorca va aconseguir ser respectat i honorat com a cap de les milícies de la Falange, fins al punt de convertir-se en un símbol del feixisme a l'illa. Basant-se en mentides, invencions i exageracions que anava explicant aquí i allà, s'arribà a formar una aura llegendària al seu voltant. Deia tenir gran amistat amb el Duce, fet que evidentment no era cert; lluïa el títol nobiliari de comte, cosa que no posseïa ni de lluny i que ell mateix s'havia adjudicat; exagerava les accions contra els comunistes que havia duit a terme al seu país i s'arribà a autoproclamar a Mallorca Inspectore Generale della Truppe Operante. Però, gràcies a això i a la seva atraient figura i personalitat, acabà per convertir-se en un mite que provocava per igual odi i animadversió en uns que pensaven que només parlava de ximpleries o que tenia massa poder, també entre part dels falangistes, i admiració i embruixament en altres. En un article de l'època el qualifiquen com a "Héroe del casco de acero y puñal en el cinto"³¹ i la premsa, amb simpaties proitalianes,³² fascinada amb la seva figura i controlada per la censura, l'arribà a declarar virrei de Mallorca, tot i que en moltes ocasions se censuraven parts dels seus discursos i moltes de les seves accions. Fundador de la companyia Dragones de la Muerte, que exhibia com a emblema dues túbies que servien de peanya a una calavera sobre fons negre, va adquirir tanta popularitat entre els mallorquins que la seva

30 Llibre diari d'intervenció de pagaments, 1933, AMM, 986/1.

31 «De Porreras», *La Almudaina*, 17 setembre 1936, p. 2.

32 J. Massot escriu que el cònsol A. Hillgarth diu que la causa d'aquesta actitud era perquè Rossi havia convocat al quarter general de la Falange el propietaris dels diaris i els havia amenaçat (1995, 97 i 103). Hi havia 4 diaris: *El Día*, propietat de Joan March, i *La Almudaina*, que sortien al matí; *La Última Hora*, que sortia a la tarda; i *El Correo de Mallorca*, que apareixia al migdia.

sola presència a algun acte determinat, moltes vegades acompanyat pel Marqués de Zayas –cap provincial de Falange i que no tenia cap poder ni autoritat si hi era Rossi–, el revestia d’una importància especial. Tengué una participació decisiva en el refús de l’intent de desembarcament de les tropes republicanes a Porto Cristo comandades pel general Bayo i jugà un paper principal a la dura i cruel repressió i depuració de rereguarda contra les persones sospitoses de no sentir afecció cap al nou ordre imposat o no pensar com elles, de les quals digué: “El mejor sistema es eliminarlos; así desaparece el peligro y el Estado se libra de una carga penosa”.³³ I així ho féu, perquè ordenà personalment molts assassinats i execucions, com els de tots els presoners, incloent dones, agafats després del re-embarcament de Bayo (Massot Muntaner 1995, 63), fent bones unes de les seves frases, que, pronunciades en més d’una ocasió posterior, van passar a la memòria col·lectiva per recordar-lo: “Fucilate, fucilate” (afusellat, afusellat), “Tutti i rossi fucilati” (tot els rojos afusellats) o “Fucilatelo subito” (afusellament immediat). Bonaccorsi arriba a escriure “El número de presos ha disminuido mucho des de que llegué. Todos los días se hace una limpia de lugares y personas infectas”.³⁴

El seu passat turbulent, amb un nombre important de presumptes homicidis a Itàlia –els seus mateixos amics el consideren “valoroso combattente ma anche squadrista tra i più duri e violenti”–,³⁵ la seva actitud de superioritat poc diplomàtica, fins i tot enfrontant-se en ocasions als alts càrrecs feixistes de l’illa i amb alguns dels mallorquins més rics –com amb Joan March (fill del financer)–, el seu afany de poder, la pompositat, ampul·lositat i jactanciositat i els seus tripijocs l’arribaren a convertir, en només un parell de mesos, en un destorb per als afers interns i per a les relacions exteriors del règim (els diplomàtics francesos i anglesos, sobretot el cònsol britànic Alan Hillgarth, que el considerava extremadament perillós per al seu país, no el veien amb bons ulls). Volgué actuar com a cap d’operacions i donar lliçons als comandaments militars de l’illa, amb els quals topà frontalment, sobretot amb el coronel i governador militar accidental per la marxa de Goded a Barcelona, Aureliano Díaz de Freijoo; amb el tinent coronel i governador civil i més tard nou governador militar, Luís García Ruiz, o amb el governador militar que el substituï, el coronel Trinidad Benjumeda de Rey. S’autoatribuïa fets heroics absurds, imaginaris i extravagants, com a extra-

33 J. MASSOT MUNTANER, *El primer franquisme a Mallorca*, p. 248. Josep Massot ho transcriu de paraules de Manuel Pérez, pertanyent a la CNT, i del seu opuscle *Cuatro meses de barbarie*, p. 11-12.

34 Carta sense número de Bonnacorsi a Ciano, 20 octubre 1936, MAE, Ufficio Spagna, b. 2. Recollit a J.F. COVERDALE, *¡Levantaos contra la invasión italiana en España!*, p. 137.

35 J. MASSOT MUNTANER, *Vida i miracles del “Conde Rossi”*, p. 15. Fragment d’una carta d’Umberto D’Aragona.

vagant era ell, en algunes operacions militars en què havia participat, com a les operacions de Porto Cristo o a la conquesta d'Eivissa, que es conquerí el 20 de setembre sense disparar un sol tret, tot i les històries que contava l'italià. Totes aquestes circumstàncies varen fer que el 23 de desembre del mateix 1936 fos retornat a Itàlia per ordre de G. Ciano. S'assegura que el general Franco també havia dictat una ordre d'expulsió contra ell.³⁶ Retornà així a Roma, després seria enviat a Màlaga,³⁷ on tornà a fer mostra de les seves arbitrietats i excessos, i finalment retornat a Abissínia.

El llegendari Conde Rossi i la fascinació que en sentien els feixistes i part del poble mallorquí

Era reconegut com a bon orador, fort i atraient, ferm enemic del comunisme, home vàlid per a la conducció de milícies i tropes i un agitador sense gaire escrúpols. El seu discurs i accions intimidatòries feren que gran part de l'estament militar li arribés a tenir por, i als no feixistes ben segur que els inspirava més que por, horror. Es revestia sempre d'un cert aire de popularisme i exhibicionisme, amb actituds i consignes propagandístiques i exaltades, que exaltaven i agitaven alhora els auditoris populars i militars³⁸ que es congregaven per veure'l i escoltar-lo, comportant-se com a xots de cordeta per la seva sola presència: "Si-guióse un silencio sepulcral y profundamente respetuoso. El Conde Rossi va a hablar; el pueblo le escucha presa de viva e intensa emoción".³⁹ Massot i Muntaner (1996, 52) diu que Bonacorsi es convertí en una vedet a Mallorca, referint-se a la campanya sistemàtica de propaganda feixista que desplegà, sobretot a partir de la segona setmana de setembre, quan inicià tot un seguit de visites pels pobles de l'illa, que durarien fins ben entrat el desembre, seguint les directrius rebudes per Mussolini i Ciano. La seva intenció era la d'enfortir la Falange, crear un sentiment filofeixista, convertir-la en l'eix vertebrador de la vida política mallorquina i estrènyer els lligams entre Espanya i Itàlia, tot encaminat a, tal i com Massot Muntaner escriu (1996, 157), la *feixistització* de Mallorca amb tot el que això

36 Es diu que fins i tot el tinent coronel i comandant de les forces aèries de les Illes Balears, Ramón Franco Bahamonde, havia anat a la península a queixar-se dels mètodes i l'actitud de Rossi al seu propi germà, Francisco Franco, futur dictador.

37 A la caiguda de Màlaga en mans dels rebels a principis de 1937 les tropes feixistes italianes hi tengueren un paper importantíssim; vegeu l'article: Rafael TENORIO GARCÍA, «La caída de Málaga y sus trágicas enseñanzas», *Tiempo de Historia*, núm. 90 (maig 1982), p. 14-27.

38 De totes formes, i com ja he comentat, sempre hi hagué excepcions a l'estament militar, però també al civil i popular, que el veien com un home perillós i amb intencions poc clares.

39 «De Porreras», *La Almudaina*, 17 setembre 1936, p. 2.

implicava. Algunes personalitats de l'època, entre elles el cònsol anglès a l'illa, Alan Hillgarth, fins i tot s'arribaren a plantejar que Rossi treballà a Mallorca per tal de, quan les circumstàncies ho permetessin, prendre l'illa a l'Estat espanyol i annexionar-la a Itàlia, extrem que ens confirma Josep Massot quan ens diu que "la idea hi era" però que no hagués estat possible pel propi nacionalisme de Franco (Tomàs Ramis 2009, 38). Tot respondria a una idea de Mussolini per utilitzar les Illes com a base estratègica en una possible guerra europea, tot i que el Duce no ho admeté mai (Schalekamp 1997, 151-157).

Així, el Conde Rossi, poc després d'haver arribat a l'illa, ja s'havia convertit en un personatge llegendari, gairebé deïficat per gran part del poble i sobretot pels feixistes mallorquins,⁴⁰ i es dedicava a escampar als vuit vents, en una barreja d'italià, espanyol i català, les seves proclames propagandístiques feixistes, les quals exercien com una mena d'influència hipnòtica entre els oients i seguidors. Fins i tot molts d'homes, segons paraules del major Norman Bray, es deixaren la mateixa barba que portava ell (Schalekamp 1997, 155). Visità una gran part dels pobles de l'illa i sempre era rebut amb els màxims honors i una expectació mai vista. D'algunes d'aquestes visites se'n feren cròniques a la premsa que ens permeten conèixer-lo una mica més de prop. Una d'elles ens parla de la visita que dia 13 de setembre de 1936 féu a Manacor.

A Esporles, on hi anà dia 9 de setembre, una gentada es congregà a la plaça Major per anar-lo a veure. Repicada de campanes a l'arribada, formacions militars i totes les autoritats per rebre'l (batle, comandant militar, rector, tinent de carabiners...). Després de passar revista a les tropes, pujà al balcó de l'Ajuntament i féu un discurs qualificat de formidable: "Con toda maestría habló de la misión de luchar contra las hordas bárbaras del comunismo, ya que se trata del enemigo de la humanidad. Describió las atrocidades cometidas y exhortó a formar un solo haz para hacer frente a tanta barbarie".⁴¹ Els aplaudiments i mostres d'adhesió eren frenètiques. Després d'un discurs del Marqués de Zayas farcit també de propaganda i doctrina falangista, el Conde Rossi, vertader protagonista i en aquells moments ja "ídol de masses" pels afectes al nou estat de coses, entregà un ram de flors al rector de la localitat i es mostrà interessat en l'ensenyança religiosa a l'escola i en tornar a dotar les aules de la imatge de Jesús crucificat. Fou obsequiat amb una manta feta a la vila i "despidiéndose de todos muy afablemente y entre vivas al Conde Rossi y al Marqués de Zayas y sobre todo a España

40 Si en teniu oportunitat, vegeu l'escrit de J. Ferrà a *La Almudaina*, 4 octubre 1936, p. 2, «Al Conde de Rossi en tributo de admiración y simpatía», amb motiu de la visita de l'italià a Santa Margalida.

41 «El Conde Rossi en Esporlas», *La Almudaina*, 13 setembre 1936, p. 2.

la mártir, una, libre y grande emprendió su regreso a Palma".⁴²

Dia 11 el trobam amb Zayas en un acte similar a Lluçmajor, on arribà amb el seu cotxe esportiu de color vermell, que solia utilitzar per fer la seva gira de visites als diferents pobles, donant-li encara una aura més extravagant i mítica, i l'escolta del Dragones de la Muerte, segurament armats fins a les dents, tal i com anava sempre el Conde. D'allà es conserva part del discurs que féu el militar italià: "Mallorca iba a ser presa de gente rapaz, sin fe y con instintos feroces de destrucción; pero vuestra Isla supo rechazar con heroismo al invasor, encontrando aquí más de dos mil de ellos su tumba, pues a los caballeros como tales les tratamos, aunque sean adversarios, pero a los asesinos y ladrones no hay más que la aplicación inexorable de la ley".⁴³

L'horabaixa del mateix dia visità Porreres. "¡Qué viene el Conde Rossi!" començava dient l'escrit d'Antonio Fiol Morlà i publicat a bona part de la premsa local de l'època. La recepció tornà a ser apoteòsica, les tropes tornen a desfilar aquest cop per davall un arc de triomf, a l'estil dels que només quatre anys abans s'havien fet pel president de la República. "La presencia del Conde Rossi en el balcón presidencial, es acogida con un ¡Arriba España! atronador, salido de lo más íntimo del corazón del Pueblo; ya tenemos ante nuestra vista al personaje de aventuras, dulce y sencillo ante los niños, grave ante los hombres, justiciero ante sus enemigos."⁴⁴ I és que, com deim, la seva sola presència exaltava les masses. El moment del comiat també és relatat amb paraules plenes d'admiració, quasi d'èxtasi: "el Conde Rossi se despide de nosotros, entre calurosos aplausos, vivas y aclamaciones que duran hasta que los coches en que viajan él y su sequito se pierden entre la nubes de polvo a lo largo de la carretera".⁴⁵ L'endemà, dia 12, visità Santa Maria del Camí. Fou una jornada frenètica. Abans s'havia aturat a sa Cabaneta i Pòrtol i després encara aniria a Consell, Binissalem i Inca. De totes aquestes, serà de la visita a Consell que la premsa en farà una crònica més extensa. Escrita per Gabriel Pol Bibiloni, cap de Falange Local, com de costum ens relata una visita envoltada d'un aire semifabulós i idíl·lic. Allà l'esperaven amb un altre arc triomfal de murta amb la inscripció "Consell al Conde Rossi"⁴⁶ i es repetí l'estructura de visites anteriors que eren pràcticament calcades; recepció, bany de masses, obsequis, discurs del Conde Rossi i del Marqués de Zayas, banys de masses i partida. A Consell foren obsequiats a l'arribada amb dos rams

42 Ibidem.

43 «El Conde Rossi en los pueblos», «En Lluçmajor», *Correo de Mallorca*, 18 setembre 1936, p. 4.

44 «De Porreras», *La Almudaina*, 17 setembre 1936, p. 2.

45 Ibidem

46 J. MASSOT MUNTANER, *Vida i miracles del "Conde Rossi"*, p. 88.

de flors que els portaren dues *Balillas*, rams que immediatament oferiren al rector per a l'altar del Sagrat Cor de Jesús. Després dels discursos, un *lunch* i un peculiar obsequi per al Conde Rossi, una sobrassada d'un metre de llarg, oferta per Gabriel Pol Bibiloni i elaborada a la seva fàbrica d'embotits.⁴⁷

Diumenge dia 13, durant la jornada diürna, visita Manacor i assisteix als funerals oficiats per l'arquebisbe Josep Miralles per les víctimes del bàndol nacional que moriren al front de Porto Cristo, i aprofita per fer-hi un altre discurs lloant els mallorquins i la seva valentia, Espanya, Itàlia, el feixisme o l'Església, mostrant la voluntat "d'alliberar" els germans d'Eivissa i Menorca. El vespre, trobam el Conde Rossi i el Marqués de Zayas al Teatre Principal de Palma, on "con un lleno rebotante, se dio una sesión de cine en honor de los falangista".⁴⁸

Dia 16 visitaran Sóller, on es congregaren també representants de Falange de Valldemossa, Deià, Fornalutx i Bunyola. Després de la recepció i pertinent desfilada de tropes a la plaça del Tren, anaren cap a l'Ajuntament: "durante todo el recorrido desde la tribuna hasta la Casa Ayuntamiento, que hicieron a pie, fueron vitoreados los visitantes entusiastamente por un gran gentío, apretujado inverosimilmente."⁴⁹ Després dels discursos —una altra vegada marcats per la propaganda, en què "recriminó la insana expedición marxista a tierras mallorquinas, señalando que la Generalidad de Cataluña tiene las horas contadas"⁵⁰ i en què, segons algunes veus, animà la població a assassinar a tots els roigs, fins i tot als nins,⁵¹ fet que la premsa no recollí—, fou obsequiat amb alguns rams de flors portats per al·lotes joves de Falange i per al·lotes de Las Margaritas. Després del dinar visità Fornalutx i es retirà cap a Ciutat.

El Conde Rossi a Manacor

Després d'haver vist algunes de les visites recollides a la premsa que Aldo Rossi anà fent pels pobles de l'illa, centrem-nos en els detalls d'aquella que ja comentàvem i que féu a Manacor el 13 de setembre d'aquell 1936. Aquell dia se celebraren a l'església parroquial de Manacor solemníssims funerals pels soldats falangistes, milicians i requetès que varen morir defensant el bàndol revoltat, el

47 La notícia que fa referència a la visita del Conde Rossi a Consell està datada el 12 de setembre de 1936 i es publicà, signada per Gabriel Pol Bibiloni, a *La Última Hora* el 16 de setembre.

48 «La semana. Del 10 al 16 de septiembre», *El Luchador*, 19 setembre 1936, p. 3.

49 «El Conde Rossi en Sóller», *La Almudaina*, 20 setembre 1936, p. 3.

50 *Ibidem*. Referint-se clarament a l'intent de recuperar l'illa per part de les tropes del general Bayo.

51 Massot i Muntaner ens trasllada que és el cenetista Manuel Pérez qui ens dona la notícia. A més, ens comenta que alguns testimonis li contaren, al propi Massot, que sentiren al Conde Rossi dir coses semblants a la plaça de Cort de Palma (1995, p. 87).

bàndol nacional, als enfrontaments produïts pel desembarcament de les tropes del general Bayo a Porto Cristo.⁵² Funerals pels qui “ofrendaron su vida por la Patria durante la pasada campaña para expulsar de nuestra tierra a las hordas marxistas que nos enviara el Gobierno de Cataluña”.⁵³ *Voz y Voto* ens ofereix alguns dels noms d'aquests morts: “víctimas del odio marxista: Pedro Morey Pascual, Antoni Pascual Lliteras, Guillermo Planisi Sureda, Pedro Riera Vallespir, Antonio Durán Billoch, Bartolomé Sastre Juan, Martín Vila Perelló, Jorge Sureda Alzamora, José Fernández López (falangistes), Martín Bassa Riera (Requeté) y Juan Segura Segura (Milicias Ciudadanes)”.⁵⁴

A tots ells, i a altres “hijos de esta ciudad que generosa y valientemente dieron su vida en el campo de batalla durante los días de la invasión catalana-marxista”, el nou Ajuntament, presidit per Jaume Jaume, els dedicà el nom de carrers de Manacor canviant les antigues nomenclatures, segons consta en el ple de 6 d'octubre de 1936. Així, el carrer Felicitat seria ara de Pedro Morey F.E., el d'Asalto seria d'Antonio Pascual F.E., el carrer del Lliri seria de Guillermo Planisi Artillero, el d'Aragó es passaria a dir de Pedro Riera F.E., el del Centro seria d'Antoni Durán F.E., el de l'Àngel seria de Bartolomé Sastre F.E., el de l'Estrella es passaria a anomenar de Martín Vila F.E., el carrer del Carme seria ara carrer de Jorge Sureda F.E., el de Servera seria de José López F.E., el de Ferrer seria de Martín Bassa Requeté, el d'A. Rosselló seria el de Juan Segura M.C., la plaça d'E. García es diria de Jorge Caldentey Artillero, el carrer de Diana ara seria el de Sebastián Planisi Infantería, el de Noguera seria de Juan Prohens F.E., el carrer de l'Aigua seria ara el de Pedro Llull F.E. “Igualmente y como homenaje al ilustre caudillo español, el gran patriota, víctima del odio marxista D. José Calvo Sotelo se acuerda dar su nombre á la actual plaza del Conde de Sallent”.⁵⁵

A les deu i mitja del dematí s'iniciava l'ofici religiós i el temple havia estat vestit i engalanat per a l'ocasió. L'altar major apareixia adornat amb un enorme

52 No era ni de bon tros el primer acte religiós que es feia relacionat amb els fets de Porto Cristo. Entre d'altres, el 8 de setembre ja s'havia cantat un tedèum gregorià a la Seu per celebrar el que s'anomenava l'alliberació de Mallorca. Milers de persones, segons diu la premsa del moment (*Correo de Mallorca*, 8 setembre 1936, p. 4), assisteixen al cant celebrat pel bisbe Miralles i replè d'autoritats civils, militars i religioses. Un cop acabat se celebra també desfilada, on, evidentment, no hi falta el Conde Rossi.

53 «Solemnes funerales en Manacor», *El Correo de Mallorca*, 14 setembre 1936, p. 1.

54 *Voz y Voto*, 12 desembre 1936, p. 1. L'exemplar d'aquest diari consultat és el que es conserva a la Biblioteca Municipal de Manacor i s'ha de fer notar que devora els noms que es publicaren a aquesta esquela, escrits a mà, en una escriptura que pareix de l'època, hi ha almanco 12 noms més i amb indicacions d'on foren morts: “Bartomé Morey, Antonio Pascual, María Galmés, Bartolomé Riera, Guillermo Durán, Tomás Sastre, Juan Sureda, Encarnación Fernández, Antonio[a] Frau, Vda. De Juan Seg[ura], Jorge Parera Caldentey, Jorge Parera Andreu”.

55 Llibre d'actes del Ple, sessió 06/10/1936, AMM, 728/1, p. 111v-112.

cercle amb els dos colors “rojigualdos” nacionals que es destacava sobre un fons de color negre. Al centre del gran cercle bicolor hi havia una imatge del Cor de Jesús entre la bandera pontificia i la bandera de la Immaculada.

Al presbiteri, la plana major de l'Església mallorquina: el bisbe de Mallorca, Josep Miralles Sbert, acompanyat del vicari general, Joan Rotger, del secretari de càmera Andreu Caimari i del capellà d'honor Josep Payraió, tots flanquejats per una guàrdia d'honor formada per una esquadra de soldats, una de requetès, una de falangistes i una altra de milicians portant la bandera nacional i la de la Falange. Ocupant llocs d'honor, la plana major de l'estament militar destacat a Mallorca: el comandant militar accidental Aurelio Díaz de Freijoó, que havia vingut a substituir la baixa del general Manuel Godeó, afusellat a Barcelona; el comandant en cap de l'exèrcit que actuà a Manacor i Son Servera, Luís García Ruíz; el cap provincial de Falange espanyola, que era el Marquès de Zayás; el Conde Rossi, anomenat així per la crònica del Correo de Mallorca, sense cap tipus d'estatus o galó militar –quan La Almudaina en fa la crònica i anomena la seva presència, s'hi refereix com el “heróico legionario Conde Rossi”–,⁵⁶ el governador civil, Antoni Álvarez Ossorio; el tinent coronel de la Guàrdia Civil; el tinent coronel en cap de l'Estat major, José Garrido de Oro; el tinent de nau Joaquín Pery, en representació de la Comandància de Marina; el president de la Audiència, Joaquín Delgado; el fiscal Pedro Lafuente; el magistrat Luis Rosselló; el batle de Palma, Mateu Zaforteza; el gestor Carlos Alabern Miret; l'inspector de Milícies del sector de Manacor, Felip Nadal; el comandant Antoni Salgado; en representació del delegat d'Hisenda, Joan Nadal; el cap de les Milícies Ciutadanes de Manacor, Ignaci Despujol; en representació del Cos d'Artilleria, el comandant Emili Nadal; el cap dels Serveis d'Intendència, Miquel Truyols; en representació del president de la Diputació, el capità senyor Bennàssar; l'inspector provincial de Milícies Diego Navarro; el tinent coronel cap de Carabiners Miquel Riutort Camps; diversos caps i oficials del Quarter General del Sr. Luís García Ruíz, i una nodrida representació de tots els cossos de l'Exèrcit. Igualment, hi havia una representació de membres de la Creu Roja formada pels senyors Ramis, Forteza i Seguí.

Al centre del temple hi havia un imponent túmul adornat amb la bandera bicolor espanyola, amb emblemes de l'exèrcit, algunes inscripcions recordant els morts en combat i diversos trofeus de guerra. Tot flanquejat per seccions de la Guardia Civil, de Milicians i de Requetès. I al passadís central, més d'un centenar d'al·lotes integrants de la Secció Femenina de la Falange de Manacor i

56 «Solemnes funerales en Manacor», *El Correo de Mallorca*, 14 setembre 1936, p. 1; «Solemne funeral en Manacor», *La Almudaina*, 15 setembre 1936, p. 1.

Cachorros.

Ja als altres bancs del temple hi havia representants de la Falange i de les Milícies venguts de diversos pobles i ciutats de Mallorca i representació d'alguns ajuntaments de l'illa, així com també una Secció de Vanguardistes de la Falange de Palma, comandats pel Sr. Rosselló.

Específicament, de Manacor, en destacaven figures com la de l'administrador general de Correus, Javier Álvarez Ossorio; el jutge instructor Salvador Gil; el fiscal Guillermo Puerto; el jutge municipal Joan Rosselló, i l'oficial del Jutjat Miquel Marcó.

L'ala dreta del temple era ocupada per les dones i l'esquerra pels homes del poble i al lloc d'honor hi havia les famílies dels que moriren al camp de batalla, així com una comissió de ferits i l'Ajuntament de Manacor al complet.

A les deu i mitja en punt començava la cerimònia. Celebrà la missa de rèquiem el capellà ecònom de Manacor Antoni Truyols assistit pels reverends Mateu Bosch, catedràtic del Seminari, i Monserrat Binimelis, prevere. La capella de la parròquia –el cor dirigit per Antoni Servera– cantà la missa del mestre Perosi i el *Dies Irae* del mestre Botazzo.

Quan acabà la missa el reverend Francesc Sureda Blanes, vicari general castrense, que havia substituït el reverend Mateu Nebot que per qüestions de salut no hi havia pogut assistir, i que durant el desembarcament de Porto Cristo havia organitzat el servei espiritual a les tropes falangistes i requetès, pujà a la trona i, després de comunicar que el bisbe concedia cent dies d'indulgència a tots els assistents a aquell acte i cent més als que durant la setmana resassin tres parenostres davant la imatge del Sant Crist de Manacor en memòria dels que moriren en el camp de batalla, va improvisar una “hermosísima y patriótica” oració fúnebre, plena de “sabias orientaciones y de bellísimos pensamientos, un canto al heroísmo de los que murieron con el arma en la mano y la explosión del amor que debemos a la Patria”.⁵⁷ Després, el bisbe va entonar un solemne respons que fou cantat per la clerecia de Manacor i la capella de la parròquia. Un cop finalitzat, autoritats i comissions desfilaren per davant els familiars dels morts, donant el condol, i sortiren al carrer pel portal Major. Allà, una multitud de gent que no havia pogut entrar al temple rebé amb forts aplaudiments a les autoritats religioses, militars i civils quan sortien de l'església i els acompanyaren fins al que havia estat Quarter General a la plaça de sa Bassa.

Un cop allà sortiren als balcons de l'edifici el comandant militar, el bisbe, el cap provincial de Falange, el Conde Rossi, el cap de l'Exèrcit d'Operacions,

---

57 «Solemnes funerales», *Voz y Foto*, 19 setembre 1936, p. 1.

el governador civil i altres autoritats. I pels carrers manacorins s'iniciava una desfilada militar mentre dos "hidros de caza" sobrevolaven el cel, que pareix que ja havien sobrevolat durant la cerimònia religiosa. La desfilada estava composta pels Cachorros, la Secció Femenina de la Falange de Manacor, que l'obrien, una secció de Milícies Ciutadanes, reclutes i excedents de contingent de la ciutat, una de requetès, carabiners, Falange de Manacor amb la bandera espanyola davant, Guàrdia Civil, artillers i enginyers. Tancaven la desfilada un centenar de Vanguardistes de Falange de Palma, perfectament uniformats, precedits per la seva banda de trompetes i tambors, i dirigits pel cap de les Milícies Juvenils, el Sr. Rosselló. També desfilà una banda de música, dirigida pel Sr. Servera, que durant tot el recorregut tocà passos dobles i que feia esclafir les mamballetes dels espectadors.

Un cop acabada la desfilada arribà el moment del Conde Rossi. Des del balcó que ocupaven les autoritats, i des d'on havien presenciat la desfilada, es dirigí al públic amb una allocució més breu de les que normalment feia, però carregada de les mateixes idees, proclames i interessos que totes. "[...] el valeroso Conde Rossi pronunció un bello y ferviente parlamento felicitando al pueblo mallorquín por la rotunda victoria obtenida sobre las hordas rojas, en defensa de nuestros caros amores: la Religión, la Patria y la Familia".⁵⁸ I *Voz y Voto* ens traslladava aquest parlament:

¡Pueblo de Manacor! ¡Oficiales y Soldados! ¡Falange y Milicias Ciudadanas!

Cuando salí de mi Patria lo hice movido del amor que tengo a España y por la fe y confianza que tenía en el movimiento falangista. He visitado Mallorca toda: sus ricas tierras, sus montes y sus hermosos pueblos, comprobando que es isla de gente valerosa y de corazón grande y que tiene una bella amistad con Italia, que en este momento de dolor llora con vosotros, esperando que brille pronto la victoria.

Veo con honda complacencia que vuestro ánimo grande y generoso sabe trocar el dolor causado por los que murieron, por una franca alegría por la victoria alcanzada. Yo os prometo que sólo cuando toda la campaña haya terminado y España haya alcanzado plena victoria, siguiendo su camino triunfal, volveré a mi tierra, puesto que a mi me place acompañaros en la tenacidad y valentía que desplegáis para derrotar al comunismo.

La victoria obtenida con bravos oficiales, con la dirección del mando, con el esfuerzo de los soldados, de las milicias y de falange es sólo anuncio de las victorias próximas. Habéis visto vuestras tradiciones rotas, vuestros templos incendiados, vuestras casas en ruinas, pero el pueblo ha demostrado gran resistencia venciendo al enemigo.

Recordaréis que antes de iniciar el ataque celebramos una gran misa de campaña para impetrar del Dios de los Ejércitos la ansiada victoria y para fortalecernos cada uno de nosotros con la Fe y el espíritu de sacrificio.

58 «Solemne funeral en Manacor», La Almudaina, 15 setembre 1936, p. 1.

Dios Omnipotente ha tutelado nuestra campaña dándonos la primera victoria en esta lucha que solo ha comenzado, pues tenemos que liberar, como nos libramos nosotros, a nuestros hermanos de Ibiza y Menorca, para poder volar al lado de los que luchan bravamente para que España sea librada de la canalla comunista.

Debe terminar la lucha de clases. Habéis de trabajar solo por España. Hemos de trabajar para el Estado y en el Estado. Es preciso que os preparéis a ser activos para hacer una España grande, un pueblo todo unido, con un Ejército valiente y una Falange decidida para que con el arma limpia pueda hundirse en la garganta del marxismo.

El pueblo italiano también llora por la tragedia que llora España al ver la pérdida de sus hijos y de sus hermanos, y destrozados juveniles hogares por la pérdida de los esposos, pero de ese gran dolor ha de surgir una grande España, fuerte en el Orden, en la Disciplina, y en el amor a la Patria y a la Iglesia, para que apoyada en los brazos de un Ejército fuerte y una Falange entusiasta vaya por el camino del engrandecimiento que vendrá con la victoria final ya que con el desorden de ahora habréis aprendido que dulces son esos amores.⁵⁹

Durant el parlament, el Conde Rossi havia estat interromput un parell de vegades pels fervorosos aplaudiments de la gent que s'havia congregat per escoltar-lo. I un cop finalitzà es tornaren a repetir les mamballetes, acompanyades per crits de "Visca Itàlia", fent bones les paraules del capità del creuer pesat italià *Fiume*, Carlo Margottini: "En todas partes se considera a Italia, a los fasci y al Duce con un entusiasmo místico como guía y ejemolo del movimiento español".⁶⁰ El Conde acabà amb un "¡Viva España!"⁶¹ que fou contestat pels assistents de la mateixa forma i entre més crits i aplaudiments.

Abans de partir cap a Ciutat un grup de manacorines, encapçalades per Magdalena Caldentey, organitzadora de La Casa del Soldado de Manacor, l'obsequià amb un rosari de perles de Manacor compost amb plata i amb una creu d'alabastre amb la imatge del Sant Crist de Manacor i una pietosa medalla de Nostra Senyora del Rosari que es venerava al convent del pares dominics. Magdalena Caldentey i el Conde Rossi ja es devien conèixer perquè, com va fer saber el militar italià en els seus agraïments, sempre que havia menjat a la Casa del Soldado havia estat molt ben atès⁶² i regalà a Caldentey el mocador amb la bandera italiana que ell portava al coll. També s'obsequià al governador civil, Antonio

59 «Habla el Conde Rossi», *Voz y Voto*, p. 1 i 2. *El Correo de Mallorca*, a «Alocución del Conde Rossi» (14 setembre 1936, p. 1), també publicà el parlament d'Aldo Rossi, amb petites variacions respecte al que publicà *Voz y Voto*, però mínimament significatives.

60 Telegrama 94853, 30 de setembre de 1936. Recollit a J.F. COVERDALE, op. cit., p. 142.

61 «Solemne funeral en Manacor», *La Almudaina*, 15 setembre 1936, p. 1.

62 Rossi ja havia estat a Manacor moltes vegades, tant en les operacions militars del desembarcament de Bayo com en altres actes o reunions. Hi seria també altres cops després dels funerals de dia 13 de setembre. Destacable és que dia 16 d'octubre hi rodà un documental propagandístic recreant l'enfrontament amb les tropes republicanes del qual n'era protagonista i que relatava uns fets heroics que mai no passaren (Massot Muntaner 1996, 147).

Ossorio, un àlbum amb les cobertes de pergami amb la figura del Sant Crist de Manacor.

No tenim notícia de cap altre parlament aquest dia, ni des dels balcons de l'antic Quarter General, ni d'un altre lloc. La gent del poble era a ell, al Conde Rossi, a qui volia escoltar i rendir-s'hi amb aplaudiments i crits entusiastes d'ànim i coratge.

Vull agrair a Antoni Gomila el fet d'haver-me facilitat les imatges indicades amb un (*) per aquesta comunicació.

FONTS CONSULTADES

AMM (Arxiu Municipal de Manacor), AMLL (Arxiu Municipal de Lluçmajor) i les publicacions: *ABC*, *La Vanguardia*, *Voz y Voto*, *La Última Hora*, *La Almudaina*, *El Día*, *Correo de Mallorca*, *Foch y Fum*, *El Luchador*.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

COVERDALE, John F. (1979). *¡Levantaos contra la invasion italiana de España!* Madrid: Alianza Editorial. P. 127-145.

DEL HOYO BERNAT, X.; COMPANY MATES, A. (2005). *Palma 1931-1936. L'evolució de la ciutat a través de la imatge*. Palma: Institut d'Estudis Balearics.

MASSOT I MUNTANER, J. (1987). *El desembarcament de Bayo a Mallorca. Agost-setembre de 1936*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Serra d'Or; 61).

— (1988). *Vida i miracles del "Conde Rossi". Mallorca, agost-desembre 1936. Màlaga, gener-febrer 1937*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Serra d'Or; 72).

— (1995). *El cònsol Alan Hillgarth i les Illes Balears (1936-1939)*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Serra d'Or; 142).

— (1996). *El primer franquisme a Mallorca*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat. (Biblioteca Serra d'Or; 162).

SCHALEKAMP, Jean (1997). *Mallorca, any 1936: D'una illa hom no en pot fugir*. 2a edició. Palma: Premsa universitària.

TOMÁS RAMIS, Pau (2009). «Entrevista amb Josep Massot i Muntaner a la presentació d'*Escriure sense context*». *Lluçmajor de Pinte en Ample*, núm. 315 (novembre), p. 36-38.